

ABDULG‘OZI BAHODIRXONNING “SHAJARAYI TAROKIMA” ASARIDA OTA VA QIZ MUNOSABATLARI TAHLILI

Roziqova Hosila Fayzullayevna

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti talabasi
Termez (Uzbekistan)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22913208>

Annotatsiya. “Shajarayi Tarokima” – XVII asr Xiva xoni Abdulgazi Bahodirxon tomonidan yozilgan tarixiy asar. Unda ota va qiz munosabatlari qanday bo‘lganini aytiladi. Maqolada bu munosabatlarning XVII asr Markaziy Asiyada qanday ahamiyati bo‘lganini ko‘rib chiqamiz.

Kalit so‘zlar: ota, qiz, oila, Islom, XVII asr, Xiva

XVII asr – turk-o‘zbek xalqlari Islom diniga kirgan vaqt. “Shajarayi Tarokima”da yozilgan ota-qiz munosabatlari faqat oila hikoyasi emas, balki shu davr jamiyatining tuzilmasi va islom dinining qanday tarqalganini ko‘rsatadi.

Bu maqolada ikki muhim savolga javob beramiz:

1. XVII asrda ota-qiz munosabatlari qanday bo‘lgan?
2. Qizlar oilada va jamiyatda qanday rol o‘ynaganlar?

1. “Shajarayi Tarokima”dagi muhim hikoyalar

Qoraxon Xiva xoni bo‘lib, uning ikki xotuni bor edi. Qoraxon bu xotunlardan Islom imon qabul qilishni so‘radi. Asarda yozilganidek:

“Aniga ham iman arz qil dedi. Ul qiz ham qabul qilmadi, anining birl arn ham bir yerda yotmadi.”

Nima demak?

- Qizlar ota va shohlarning buyrug‘ini shunchaki qabul qilmadi
- Qizlar o‘z qarorini o‘z ixtiyori bilan tanlaganlar

O‘g‘uzxon va Urxon Qizi (Eng muhim hikoya)

O‘g‘uzxon bir qizga aytti: “Xudo har narsani yaratdi. Unga imon keltir!”

Qiz dastlab qabul qilmadi. Lekin bir necha yildan keyin, o‘z ixtiyori bilan Islomni qabul qildi. Asarda aytilganidek: “Ul qiz musulmon boldi, Oghuz ani qop sevar erdi.”

Bu hikoyaning ma‘nosi:

1. **Ota – buyruvchi emas** – O‘g‘uzxon qizni zorlik qilmadi, shunchaki nasihat qildi
2. **Qiz – o‘z qarorini o‘zi tanladi** – qiz ota yoki shohning zoravonligi bilan emas, o‘z ixtiyori bilan Islomni qabul qildi
3. **Sevgi va imonda birlik** – qiz Islomni qabul qilgandan keyin sevgi ko‘paydi

2. XVII asrlar oilasida Ota va Qizning roli

1. Otaning roli
 - Oilaning ustuni va hokimiyat
 - Farzandlarga tarbiya beruvchi
 - Farzandlarni islomiy qadriyatlarga olib o‘tadigan shaxs

Qizning roli

- Otaning nasihatini tinglaganlar
- Lekin o'z **qarorini** o'z ixtiyori bilan qabul qilganlar
- Oilani islomiy asoslarda tuzishda muhim rol o'ynaganlar

Ota – qiz munosabatlarida Islomning roli

XVII asr Markaziy Osiyoda:

- Muslim bo'lish – faqat din emas, siyosiy va ijtimoiy qon edi
- Oilaning barcha a'zolari muslim bo'lishi shart edi
- Oila – Islom dinining turk xalq o'rtasida tarqalish vositasi

3. Ota - qiz munosabatlarining til va ma'nosi

Muhim so'zlar

- "**Ota**" – hokimiyat, rahbarlik, Xudo kabi tanqid
- "**Qiz**" – jinsiy status va ijtimoiy joylanish
- "**Qabul qilmadi**" – qarshilik va o'z ixtiyoriylik
- "**Sevar erdi**" – sevgi va tan olish

Ota va Qiz O'rtasidagi Suhbat

Ota: "Musulmon bo'li!"

Qiz: "Qabul qilmadi" (dastlab)

Keyin: "Muslim bo'ldi" (o'z ixtiyori bilan)

Natija: "Sevar erdi" (ota sevgi ko'rsatdi)

Bu progressiya XVII asr munosabatlarini to'liq ko'rsatadi.

4. Xulosa va ahamiyati

Oila Institutining tuzilmasi

- Ota hokimiyat o'rta
- Qizlar o'z fikrini ifodalashga huquqli
- Islom – oila birlashishining asosi

2. Qizlarning ijtimoiy maqomi

- Faqat passiv emas, aktiv a'zolar
- O'z imorni o'z ixtiyori bilan tanlaganlar
- Oilani va jamiyatni tuzishda muhim rol o'ynaganlar

3. Islom dinining tarqalishi

- Sho't ravishda emas, ilgari davr vosita bilan
- Oila – Islom dinining asosiy maskani
- Qizlar – din tarbiyasining muhim shaxslari

Bugungi Kun Uchun Dars

XVII asr ota-qiz munosabatlarini o'rganish:

- O'zbek tarixini tushunishga yordam beradi
- Oila institutining o'zgarganini ko'rsatadi
- Qizlarning qadrlanishini bildiradi
- Tilning tarixi haqida ma'lumot beradi

XVII asr Markaziy Osiyoda qizlar faqat otaning qo'l osi emas edi. Ular o'z qarorini o'z ixtiyori bilan tanlay oladigan faol shaxslar edi. Bu ota-qiz munosabatlari oilaning barqarorligini va jamiyatning islomiy tuzilmasini mustahkamlovchi muhim jarayon edi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Abdulg'azi Bahodirxon. (1989). "Shajarayi Tarokima" – nusxasi va tafsiri Yo'ldosh Yo'ldoshev, Toshkent: Fan.
2. Kononov, A. N. "Shajarayi Tarokima" – arab yozuvidagi nashr, Moskva-Leningrad: Sovetskaya Nauka 1958
3. Dostanova, S. M. "Abdulgazi Bahodirxon va uning ijodiy merosi" – Toshkent: Fan va texnologiya. 2010
4. Norkulova Sh.T. *O'zbek adabiyoti tarixida Sulaymon Boqirg'oniyning o'rni // Modern Science and Research* xalqaro ilmiy jurnali. – 2024. – 8-dekabr. – B. 164–167. DOI: 10.5281/zenodo.14307004.
5. Norkulova Sh.T. *Navoiy lirik merosining o'rganilishi tarixi // TISU ilmiy tadqiqotlari xabarnomasi* ilmiy-uslubiy jurnali. – 2024. – №3. – B. 78–84.
6. Norkulova Sh.T. *"Mabdai nur"da ta'limiy-axloqiy masalalar talqini // New Renaissance* xalqaro ilmiy jurnali. – 2024. – 9-dekabr. – B. 182–186. DOI: 10.5281/zenodo.14329977.
7. Norkulova Sh.T. *O'zbek adabiyoti tarixida Sulaymon Boqirg'oniyning o'rni // Modern Science and Research* xalqaro ilmiy jurnali. – 2024. – 8-dekabr. – B. 164–167. DOI: 10.5281/zenodo.14307004.
8. Norkulova Sh.T. *Islomgacha bo'lgan turkiy adabiyot // Modern Science and Research* xalqaro ilmiy jurnali. – 2025. – 25-may. – B. 669–671. DOI: 10.5281/zenodo.15390515.